

Нада М. Крњаић-Цекић
Универзитет у Београду
Машински факултет

УДК 378.147(497.11)"1863/1905"
DOI 10.46793/Uzdanica19.1.019КС
Оригиналан научни рад
Примљен: 1. март 2022.
Прихваћен: 22. април 2022.

СРПСКА КРАЉЕВСКА ВЕЛИКА ШКОЛА 1863–1905. 1863–1963

Айстїракиї: Високошколска настава на Краљевској Великој школи, претходници Београдског универзитета, трајала је 42 године. Тек у последњој деценији постојања отворен је Лекторат за немачки језик, уз скоро нерешиве проблеме проналажења наставника језика са одговарајућим квалификацијама.

Кључне речи: високошколска настава у Србији, отварање катедри за стране језике, некомпетентан наставни кадар.

У свеукупном броју објављених написа о Великој школи (Академији) готово да уопште нема оних који се непосредно тичу саме наставе страних језика¹. Стога овај рад и истраживање имају за циљ да направе мали помак и подстицај даљим истраживањима наставе немачког језика у целокупном школству Србије у њеним историјским оквирима на Великој школи у периоду апсолутистичког режима династије Обреновића. То је уједно и време када је и самом државном животу полаган камен темељац², а сви акти школске управе писани су тада незванично признатим Вуковим правописом³. Одакле се пошло? За праћење историје наставе немачког језика коришћена је сва постојећа и доступна литература, са враћањем на релевантне архивске фондове, што омогућава да се осветле и неки евентуално пропуштени и мање познати подаци и оцене о развоју наставе страних језика уопште. Грађа из првог периода Велике школе је веома оскудна јер је сам фонд Велике школе непотпун, а почев од 1888/89. године од велике је помоћи *Преїлед їредавања*, тј. *Настїавничко особље свиїу факулїетїа срїске краљевске Велике школе*, како је гласио његов првобитни наслов све до 1891. године. Штампан је захваљујући залагању тадашњег ректора Симе Лозанића и излазио је све до прерастања Велике школе у Универзитет српски. Садржавао је предавања, вежбања, семинаре и пружао је многобројне податке о околностима под ко-

јима се одвијала настава страних језика, као и податке о напорима и настојањима Велике школе приликом отварања катедри, као и о њиховом гашењу или увођењу наставе неког страног језика.

Историја Велике школе је историја једног од најзначајнијих покретача цивилизације у новој Србији, која улази у историју Београдског универзитета као његова претходница. У времену од Светоандрејске скупштине 1858. године, којом је свргнут уставобранитељски режим, па до Берлинског конгреса 1878. године, када је осим одређеног територијалног проширења добила и пуну независност, Србија, добивши потпуне одлике грађанске државе, постаје велика учioniца, тј. велико српско училиште. Лицеј (1838–1863) је у обновљеној Србији за време свога трајања одиграо значајну улогу, не само у образовању интелигенције, која је била неопходна за формирање државног апарата, већ и стога што је окупио прве научне раднике и организовао високошколску наставу и тиме утврдио пут ка отварању Велике школе, претече данашњег столетног Београдског универзитета. Са постепеним развојем Србије као државе, све више је расла потреба за образованим и стручним људима, а упоредо са тим почела се поклањати већа пажња и вишем образовању. Доласком кнеза Михајла на престо, убрзан је рад на реформи Лицеја. Његова друга владавина, која је текла у знаку просвећеног апсолутизма, донела је промене у највишем образовању кнежевине Србије. Тих година извршен је низ реформских промена у области просветно-школског живота. Нови моме-нат у развоју високошколске наставе наступио је 1863. године, када је Лицеј прерастао у Велику школу. Почетак рада Велике школе готово је незамислив без патриотског геста капетана Мише Анастасијевића. Тежња за оснивањем српског универзитета, која је поникла још у време Карађорђевог устаничког Србије 1808, бива 1863. године и реализована, када је Миша Анастасијевић поклонио „своме отечеству” садашњу стару зграду Београдског универзитета. Након подизања Лицеја на ступањ Велике школе, формално је установљена факултетска организација, чиме је требало подићи углед највише школске установе у земљи⁴. По свргавању уставобранитељског режима, у оквиру опсежних школских реформи донет је 24. септембра 1863. године *Закон о уједињењу Велике школе или Академије* који је са мањим изменама остао на снази све до 1905. Тим законом, донетим четврте године владавине аутократе Михајла Обреновића, претворен је Лицеј у Велику школу или Академију, чиме је добио виши ранг. Како је у првим одредбама прокламовано, „Велика школа је постала научно заведеније за вишу стручну израженост” и тиме је Србија направила снажан закорачај у правцу приближавања највишим европским школама и европској науци. Образовање је на Великој школи организовано по узору на немачка и швајцарска училишта⁵. Издат под конзервативном управом Михајла Обреновића и под министром Костом Цукићем, њаком немачких универзитета, овај закон, као одраз схватања кнеза Михајла, имао је доста слабости и представљао је назадак у односу на раније законе на

Лицеју. Иако је имао видних недостатака, који су ометали његов просперитет, ипак је на овај начин школство Србије закорачило на виши степен у свом развоју⁶ и тако је започела друга, у извесном смислу квалитетнија, нова етапа у развоју високошколске наставе у Србији⁷. У школско-педагошкој области у овом периоду одиграле су се значајне промене. За највишу школу у Србији, план студија је створен под утицајем немачких универзитета, прожетим са много енциклопедизма, што је било нормално за тадашње европско високо школство и опште енциклопедијско образовање, које су пружали наставни предмети у немачким државама. Такав план је узет као база за уређење наставе на српској Великој школи. У оквиру Велике школе, по први пут су диференцирана и организована три факултета, док су то у Лицеју била само одељења. Трајање студија продужено је на Техничком и Правном факултету на четири године, а Филозофски факултет је задржао трогодишње школовање и остао као нека врста факултета нижег ранга⁸. У односу на положај филозофских факултета на немачким универзитетима, посебно на Берлинском универзитету, где су предавали Фихте, Кант и Хегел и Филозофски факултет имао доминантну улогу, Филозофски факултет на Великој школи још дуго је имао подређену улогу. У предлогу концепта пројекта Устројства Велике школе (Академије)⁹, на основу три постојећа нацрта, који је сачинио тадашњи ректор Лицеја и потоњи први ректор Велике школе 11. јуна 1863. године, у другој глави у члану шест, Коста Бранковић је предвидео учење страног језика („неки кои език”). Ту стоји да ће се, осим 23 побројана предмета, на планом студија замишљеном Филозофском факултету предавати и језици: елински, латински, црквенословенски, француски, немачки и руски, а у члану девет стајало је да ће те науке засад предавати 22 професора и пет учитеља језика¹⁰. Међутим, у Закону о устројству Велике школе (Академије), који је кнез Михајло потписао 24. септембра 1863. године под редним бројем четири, стоји да је „учење француског језика обавезно за слушаоце свију факултета”¹¹. И у распореду часова по факултетима, како за четворогодишње правне и техничке, тако и за трогодишње филозофске науке, за училишну 1863/64. годину предвиђено је само литература и објашњавање француских класика. Сваки је факултет имао по неколико предмета за опште образовање, а ниједан од најужих предмета за стручно образовање. Неки предмети су укинута: немачки језик, веронаука и естетика, а уведени су и неки нови: објашњавање латинских и француских класика и литература, за шта слушаоци нису имали довољно предзнања¹², тако да од наставе нису имали никакве користи јер су на Велику школу долазили без знања језика на којима је требало да буду предавани класици¹³. Великошколци су више добијали неко опште него право стручно образовање. Сва та три факултета на Великој школи била су недовољно развијена, а ниво наставе остао је скоро на средњошколском нивоу, тако да Велика школа није могла да одговори своме позиву¹⁴. Дванаест постојећих професора поделило је међусобно све предмете, а дотадашњи

лицејски учитељ немачког језика, Антоније Шулц, чији је квалитет наставе оцењен као неодговарајући и лош, бива разрешен дужности; пошто је тако био „без одређења”, одређено је да прима 70% од плате и да предаје немачки језик као ванредни предмет, поред наставе клавира на новоотвореној Вишој женској школи. За први течај школске 1865/66. године петогодишње Више женске школе приложио је и програм предавања за трећи разред¹⁵. Док се на Лицеју настави немачког језика поклањала велика пажња, дотле је аутократа Михајло Обреновић за време своје друге владе изоставио, тј. потпуно укинуо наставу немачког језика на сва три новозаведена факултета на Великој школи. Разлог за неувођење немачког језика у Великој школи Царић види као жељу за отклањањем насталих опасности и жељу за елиминисањем нежељених утицаја Немаца и понемчавања. Укидање наставе немачког језика види и као последицу рђавог искуства и лошег квалитета те наставе¹⁶.

По одласку са Лицеја Антонија Шулца, било је доста проблема да се дође до одговарајућег професора, мишљења је аутор новијег чланка Мирослава Симоновић¹⁷. Пропратни акти министра просвете сведоче о индивидуалном покушају страних поданика да дођу на Велику школу и да предају немачки језик у рангу учитеља¹⁸. Исте године када је Лицеј подигнут на степен Велике школе број слушалаца је износио 89, а већ следеће 106. На новооснованом Филозофском факултету осећао се недостатак спремних и научно формираних професора. Поред ректора, наставу је изводио мали број професора, један суплент и један хонорарни професор и они су били обични државни чиновници. Закон није прописивао које квалификације морају имати кандидати за професоре, па су третирани као обични државни чиновници. То је једна од крупнијих празнина и недостатака у овоме закону. Према члану 33, лица која, осим професора и суплената, предају у Великој школи неку вештину или језик, зваће се 'академијски доценти', чиме добијају чиновничка права, а оно што предају није обавезно, дакле факултативно је¹⁹. Допуна закона из 1864. године, у којој стоји да министар просвете и црквених дела, у случају потребе, може за предавање појединих наука поставити хонорарне професоре, учинило је положај професора још неизвеснијим²⁰ и гушило је свако независно гледиште професора. Изостала је свака аутономија Велике школе. Власт се директно мешала у избор и постављање професора, као и у остале школске одредбе.

У периоду од 1863. до 1905. године еволуција наставе на Великој школи у Београду има свој специфичан ток и обележја. Назначене су две етапе у раздобљу Велике школе²¹. Прва етапа трајала до 80-их година 19. века. Током четири деценије, Школа је прелазила постепено пут од стручно-образовне установе у којој се учило од свега по мало, до оне чији су факултети постали високообразовне институције, као највише образовне и школске установе у земљи. У очима стручњака, нарочито професора, великошколско образовање је својом организацијом више изгубило него што је добило, у стручном и

научном погледу,²² јер је стављено првенствено у службу државног апарата. То је била нужна последица кратковиде тежње врховне државне управе да се образовани високошколци ставе у службу државе, те да се спремају за вршење управне, судске и просветне службе.

Увидом у архивски фонд, у првим годинама постојања Велике школе наилазимо на име Карла Цапфа, које означава индивидуални покушај и тежњу за негашењем наставе немачког језика на Великој школи. Карл Цапф, приватни и практични учитељ немачког, француског, италијанског и енглеског језика, „од више година овде живећег”, узимајући за мерило унапређење просвете подвлачи проблем како је новим устројством укинута учење немачког језика, наглашавајући у својој молби, упућеној министру просвете на славеносербском језику, да би било штета да слушаоци не продуже учење тога језика, са чијим предзнањем они већ долазе на ове студије. Он је спреман да младежи нове Академије предаје немачки и енглески језик, а објашњења би они слушали на српском, немачком и француском језику. Стога он моли да му министар дозволи да хонорарно предаје немачки језик и немачку литературу „оним ученицима који буду имали воље”, што значи факултативно. Предавања је спреман удесити „према томе како ученици знаду тај језик” и ако види да ће моћи разумевати, „чим ћу исто предавати и на немачком језику”. Он такође наглашава да ће се обучавање више заснивати „на прахтичним но граматичним правилима”²³. Истоветну молбу је упутио и за држање наставе енглеског језика. Академијски савет се, упоредивши две упућене молбе Карла Цапфа за држање наставе немачког и енглеског језика, „у смотрењу правописа” уверио да су те две молбе неуједначене, што му је дало повода да посумња у његово знање српског језика, с обзиром на то да је за држање наставе енглеског језика молба написана на лошем српском језику и дотична „прозба се повраћа и одбија на основу побуђења Совјета”²⁴.

Три године по обраћању Карла Цапфа, са истоветним мотивима обратио се Попечитељству просвештенија Михаил Розен, помоћник библиотекара и докторант медицине, да на Великој школи предаје немачки језик као „приват доцент” – у нижим школама, где се омладина за Велику школу „приуготовља”, заступљен је достојно немачки језик, но када ђак дође у Велику школу, потпуно губи континуитет са тим страним језиком. Од велике би користи било и по цело изображење народа и појединаца када би наша омладина на Великој школи могла наставити да изучава тај језик. Он је понудио и свој наставни програм. Своја предавања би ограничио на два предмета, на синтаксу и на историју немачке литературе, а предавање граматике би било излишно на Великој школи; но, судећи по предзнању која слушаоци донесу из гимназије, „нужно би било одржати један семестар наставе синтаксе”. Што се тиче историје књижевности, он би је започео предавати још од Св. Улфиле, па све до најновијег времена. Наводи и литературу по којој би изводио наставу – дело др. Јов Гроса, признатог ауторитета. Розен моли, наводећи и

педагошке разлоге, предности и корисности учења једног страног језика на самом том језику, мада тај метод не важи за класичне језике, да му се допусти да предаје на немачком језику, иако би предавања могао држати и на српском језику. Декан Велике школе, Димитрије Нешић, спроводећи Розенову молбу Академијском савету на решавање, износи мишљење Савета Филозофског факултета, који се слаже да би за Велику школу и за њен општи напредак било добро када би се завело предавање немачког језика и књижевности, али додаје да је предлог Савета да се молба не уважи јер науке које он жели да предаје није ни слушао и „саветно је да не би било поради неприликама које би због несавршеног знања српског језика могле настати, а којих је већ у нашој школи и било, то је Савет решио да г. М. Розена не може препоручити за доцента немачког језика и књижевности”. Истоветне разлоге и образложења за његово одбијање навео је и ректор Велике школе, Јосиф Панчић, као и годину раније његов претходник, Коста Бранковић²⁵.

У такозваној првој етапи развоја Велике школе²⁶ наступила је повољнија клима у кнежевини Србији после убиства кнеза Михајла, када је дошло до извесног побољшања стања на Великој школи. Тако је година 1868. названа „свитањем у развоју наставе страних језика”²⁷. Намеснички режим Ристић–Блазнавац, а и сам Милан Обреновић, посвећивао је значајну пажњу решавању просветних питања. У Кнежевини Србији, школске 1870/71. године, када је на Великој школи предавао и ректор, 13 професора, један суплент и један хонорарни професор, били су обузети поделом на струке и оснивањем катедри по узору на напредне немачке универзитете, који су већ увелико оснивали своје специфичне институте, лабораторије и семинаре²⁸. Професоре и супленте Велике школе предлагао је министар просвете и црквених дела књазу на наименовање²⁹, а учење француског језика било је обавезно за ученике свих факултета³⁰. Нема ту ни помена о учењу немачког језика. Од 1871. године доносе се измене и допуне закона о Великој школи, које ће се сукцесивно низати до краја њеног постојања. У предлогу Закона о уређењу Велике школе, који је кнез Милан Обреновић потписао 20. децембра 1873. године у Крагујевцу, у члану 33 стоји да за учење страних нових језика министар просвете и црквених дела у договору са Академијским саветом може по потреби поставити особите предаваче, којима ће се плаћати по часу, а на основи коју ће прописати сам министар по саслушању Академијског савета, а члан 24 дефинише да се та лица зову академијски доценти. Они, наравно, тиме не добијају никакво чиновничко право, а оно што предају није за слушаоце обавезно³¹.

Изменама закона од 1873. као и 1875. године, после десетогодишњег рада Велике школе, уследила је реформа Филозофског факултета. Он је подељен на два стручна одсека: Историјско-филолошки и Природно-математички. Архива Министарства просвете из 1878. године је, нажалост, уништена. На захтев министра војске велики део те архиве био је упућен из

Београда у Крагујевац, да се употреби за паковање муниције, тако да нам је онемогућено да стекнемо бољи увид у просветно-педагошка и сва дотадашња школска збивања у земљи³². До 1891. године на снази је био стари закон и тек осам година по оснивању Велике школе долази до извесних реформи. Односи Србије и Аустроугарске били су сасвим захладнели. Било је потребно спровести нове реформе, да би се допуниле и исправиле оне старе и назадне. То су године када је одвојена општа историја литературе и створене су могућности за отварање нових катедри, а те могућности постале су још читије после доношења Закона из 1880. године. Овај закон је продужио учење на Филозофском факултету са три на четири године и утврдио распоред предмета по факултетима. Ишло се корак по корак у усавршавању наставе. Искрсле су разне потешкоће доношењем нових законских одредаба и створиле су се нове законске подлоге. Требало је опет чекати дуги низ година да се неки предлог претвори у реализацију. Вихор политичких борби и трзавица, које су захватиле Србију 1880-их година (српско-турски ратови 1876–1878), донео је тих ратних школских година многе поремећаје, прекинувши привремено и рад на Великој школи, тако да је настава почела тек у марту 1878. године.

Осамдесете године означене су као друга етапа, нагли успон Филозофског факултета и почетак друге етапе развоја Велике школе (1880–1900), када долази до бржег и наглог просветног напретка Велике школе и подизања нивоа наставе и научног рада уопште. Повећан је број наставника и наставних дисциплина. У Закону о изменама и допунама о устројству Велике школе из 1863. године, који је кнез Милан Обреновић потписао 25. јануара 1880. године у Нишу, стоји да се у Историјско-филолошком одсеку предаје руски језик и књижевност, а што се француског језика тиче, одредба гласи о необавезном слушању француског језика, а исто важи и за латински језик на Правном факултету. Министар је, међутим, „властан” да у договору са Саветом Велике школе нареди да се и други који од старих и нових језика уврсте у ред необавезних предмета. Обавезан је само за оне ученике неког факултета који би приликом уписа на факултет прве или које доцније године дали изјаву ректору или дотичном професору да желе тај језик обавезно учити и из њега у своје време испит полагати³³. У члану 12 даље стоји да се према потреби може наредити да се установе нове катедре за науке, које нису у овом закону означене³⁴.

У даљем развоју вишег образовања у Србији 19. века, значајне и прогресивне промене извршене су касније, за време министровања Стојана Новковића. Захваљујући њему, доста је учињено на изменама и допунама Закона о Великој школи, тако да је факултетско уређење почело да узима жељени правац. Наиме, наступиле су видне измене у области филолошко-историјских наука и озбиљна пажња је поклоњена учењу страних језика. Стојан Новковић, по струци филолог, а усто још и Даничићев ђак, жртвовао је при изradi програма из 1881. године класичне језике духу времена³⁵. Према наставном

плану из 1881/82. године, у гимназији су српски и живи језици добили већи број часова, а извршена је и редукција наставе латинског језика³⁶. Критикујући закон из 1863. године, Стојан Новаковић, једно од највећих имена српске националне и културне историје, наводи да су, по њему, француски и немачки у средњим школама били на 16. и 17. месту, тек испред краснописа. Предлагао је да се ставе на четврто место, одмах иза науке хришћанске, српског и латинског језика. У име новог „реалног правца”, потиснут је из наставе стари средњовековни хуманизам са класичним језицима. Живим језицима се поклањало много више пажње. Немачки језик је стављен испред француског и учио се кроз целу гимназију, док се француски језик учио тек од петог разреда. Но, ваљало је постарати се и за наставнике који ће радити на науци и спремати великошколску омладину за националне задатке.

О настави немачког језика и њеном програму на Великој школи не може да буде ни говора пре 1884. године. У архивској грађи нема никаквих података, јер се настава није ни одржавала. Проблем је отворен тек школске 1884/85. године.³⁷ Записници седница³⁸ сведоче о томе да је, на основу министровог акта бр. 11786, упућеног ректору 27. октобра 1884. године, о спремању кандидата за науке на појединим научним факултетима те високошколске установе, Академијски савет дао мишљење о томе које катедре су упражњене и које науке незаступљене.

„Ако би Академијском савету било познато да за једну катедру има у земљи или на страни више кандидата, нека их изволи именовати”, стоји у једном документу³⁹. Савет је био мишљења да на конкурс треба позвати прво наставнике средњих школа и оне који су свршили Велику школу. Исте године срећемо се са индивидуалном иницијативом за увођење енглеског језика на Велику школу. На полеђини једног од аката Велике школе⁴⁰ налазимо црвеном оловком дописане предмете: статистика и „инглески” језик, о којима се барем том приликом морало размишљати. На то је наводила молба приватног доцента, Николе С. Јовановића, Американца⁴¹. Он је, наиме, 25. новембра 1884. године одржао на Великој школи приступно предавање под називом „Значај инглеског језика за српску науку и практу” и топло, патриотски, скоро пророчки и далековидо говорећи о нашој несрећној прошлости, нејакој науци и пракци, поручио да се циновски точак цивилизације окреће према културном колосу и док је француски језик само међународно-политички потребан језик, дотле, од тога дана кога он назначавача, улазећи језик на Великој школи „инглески”, само је први кључ од првих врата првога народа и културнога колоса на земљи. Ректор Велике школе, Светислав Николајевић, у свом допису од 16. септембра 1888. године, извештава да је према његовом усменом налогу покренуто питање за које би науке и колико питомаца требало послати на стране школе, имајући у виду тадашње потребе Велике школе и опште научне потребе. Под бројем 16, од 22 међу наведеним катедрама, нашло се да су за учење германске и романске филологије потребна

три кандидата⁴². Расписан је јавни течај за „шиљање државних питомаца на више науке ван земље⁴³”.

Ослоњени на архивску грађу, немамо, нажалост, увид у то да ли је тим конкурсом тражен и кандидат за немачки језик јер избор није извршен, с обзиром на то да је исти предлог поновљен и четири године касније. Реално стање високошколске, а и средњошколске наставе немачког језика у Србији верно осветљава допис гимназијског професора немачког језика Стевана Предића, упућен 1888. године Министарству просвете. Он саопштава министру како је учио упоредо географију, метеорологију, океанографију и космологију, а по два семестра физику и геологију у периоду од 1880. до 1883. године у Бечу, када је дознао да је у гимназијама у Србији најјача потреба за добро спремљеним наставницима немачког језика, те је посветио сав свој труд темељитом изучавању тога предмета⁴⁴. Импресивно је да се Стеван Предић одазива наставним потребама отаџбине, нудећи свесрдно своје услуге и стечена знања. Интересантно је да он у свом обраћању министру предлаже да на добро уређеним курсевима и семинарима спрема зрелије ђаке за наставнике немачког језика у средњим школама, чиме би се држави „заштедели огромни трошкови око шиљања питомаца у иностранство, а створио би се за сразмерно кратко време сасвим добро спремљен подмладак за немачку струку”⁴⁵. Августа 1888. године ректор скреће пажњу министру просвете на незаступљеност катедре за руски језик и литературу, и ту још стоји да је катедра непопуњена, а оловком је додато – „а немамо човека, кад нађемо, онда”. Та реченица најбоље илуструје постојеће стање у тадашњој високошколској настави⁴⁶. Расписан је јавни стечај 21. јануара 1889. године, који је два пута понављан у *Српским новинама*. Тим стечајем је тражено да се јаве кандидати за побројана питомачка места, а о избору ће одлучити Министарство просвете по саслушању Академијског савета. Од 53, изабрано је 15 кандидата⁴⁷. Документ сведочи да се међу стипендистима налазио бриљантни великошколац Јован Цвијић, кога је предложила Велика школа због непоседовања имања, а као место учења одређен је Беч, уз државну помоћ у висини од 2500 српских динара. Богдан Поповић се као питомац већ налазио на страни, са буџетски одређеном стипендијом у висини од 5000 динара. Павле Поповић, кога није предложила Велика школа, такође је учио у иностранству, у Паризу, а био је питомац за економију и финансије Правног факултета, чији је декан био Андра Ђорђевић, потоњи министар просвете, ујак браће Поповић. Ово није ништа необично, јер су са Филозофског факултета предложена „два филозофа” да иду на студије за рударско инжењерство. Протестна писма тим поводом потписало је пет професора Техничког факултета, као и начелник рударског одељења. Ректор Велике школе је у свом одговору молио министра просвете да потврди избор за предложене питомце, рударе. Свим питомцима је одређена сума годишње државне помоћи у износу од 2500 српских динара у злату. У рубрици „Друге препоруке” стајало је за понеке кандидате питање да ли

знају који језик, као и да ли су преводили или израдили неки темат. Било је и мишљења да се „шиљу на страну само за оно што се никако не може у Србији научити, а врло је потребно, те да се не шиљу они који не знају језике, о томе и испит”⁴⁸. То је било прогресивно, али и усамљено и нереализовано мишљење о потреби спровођења испита у циљу провере знања неког страног језика приликом одлажења на студије у неку страну земљу.

У договору са ректором, јавља се за хонорарног доцента немачког језика и литературе при Великој школи Херман Јозефовић, тадашњи преводилац у Министарству иностраних дела, Немац из Пруске⁴⁹, који је у Србију дошао 1883. године, а од новембра 1888. прешао у српско поданство и посрбио своје презиме од свог другог имена Јозеф, као што је то касније учинио и пожаревачки професор немачког језика, Рудолф Бикл у Бикловић. Свршени је правник са положеним референдарским испитом, који је по прајском систему одговарао француском „licence”, преводилац је српских писаца Ј. Ст. Поповића и Ђуре Јакшића и аутор једног самосталног списатељског рада под називом „Кромвел”. Спроводићи његову молбу, министар је замолио ректора да се ова доцентура, уз анализу кандидатових квалификација, изнесе пред Академијски савет, „поради одлуке о завођењу курса немачког језика на Великој школи и о начину како да се ова предавања реализују”. Иако је министар био сагласан са овом реализацијом, ова се молба о отварању катедре за доцентуру немачког језика и литературе, на основу мишљења Академијског савета Велике школе, није позитивно решила⁵⁰. У свом поновљеном јављању, 28. августа 1889. године, Јозефовић наглашава да је боравећи пет година у Србији научио српски језик, израдивши притом повеће преводе књижевне природе и он држи да у наставној струци може бити од користи као предавач немачког језика. Чак је предлагао своје хонорарно ангажовање на Великој школи, „после редовног канцеларијског посла”, а и за неке сате пре подне недељно може добити дозволу од стране надлежних. Одбијен је укупно три пута и није му се испунила жеља да немачки језик предаје, макар у некој основној школи⁵¹. Децембра 1889. године ректор Велике школе Светислав Николајевић моли министра да што пре распише стечај за све побројане науке, подвлачећи да је Академијски савет више пута наглашавао незгоде од којих пати настава са хонорарним наставницима, који се постављају министровим потписом, те да их замени сталним постављеним краљевим указом⁵².

Почев од школске 1888/89. године почиње да излази *Прећлег љрегавања*, да би се имао увид у наставни рад на Великој школи. Пре тога су постојали само извештаји, као и од 1870. године уведени ђачки лист, тј. *index*. Ректор Стојан Марковић је крајем јуна издвојио из буџета потребна средства за штампање прегледа предавања великошколских наставника на свим факултетима, у коме су дати сви подаци о раду, збиркама, библиотекама. Бесплатно су дељени свим слушаоцима и заинтересованој „неакадемској публици”, да се у јавности учини доступним стручно-научна активност највише установе

за образовање у земљи⁵³. У распореду одржаних испита на Великој школи за други течај те године, неизвесно је да ли је настава из руског и француског језика као необавезна била уопште и одржана, мада за француски језик стоји име Алфонс Магру. У јунском испитном року одржани су само испити из грчког и латинског језика и филологије код професора Бошковића⁵⁴.

По доласку на власт аустрофила Александра Обреновића, било је покушаја да се као први језик обавезно учи немачки, а као други француски језик⁵⁵. Евидентан је био недостатак како наставника тако и уџбеника. Радило се према немачким школским књигама⁵⁶. Највећи проблем у раду Велике школе представљао је хронични недостатак стручног професорског кадра⁵⁷. Јављали су се током вишедеценијског постојања Велике школе кандидати из Аустроугарске⁵⁸. Војводина је обезбеђивала највећи део професорског кадра; из аустроугарског Загреба јавио се и Анте Старчевић, за конкурсом тражену и непокривену катедру математике. Одбијен је. Исте године прочитан је на збору Професорског друштва на Историјско-филолошком одсеку Велике школе реферат о настави и знању туђих живих језика. Истакнут је важан проблем – да Велика школа у свом садашњем устројству нема никаквих одредаба које би се односиле на формирање наставничког кадра. Наставнички контингент за живе језике био је састављен махом од странаца који су рђаво знали српски језик, или су узимани они ђаци са Велике школе који су крвавим трудом могли да напабирче нешто знања из живих језика, а они већином нису одговарали постављеним задацима. Владало је уверење да је за наставника језика довољно да зна језик који предаје, а знање српског језика долазило је као услов на другом месту или се то никако није узимало у обзир. Закључено је да је неопходно да наставници туђих језика морају темељно да знају српски језик⁵⁹. Да би се поменуте незгоде пребродиле, предложено је да се на филолошком одсеку Велике школе издвоји једно нарочито одељење, на коме би се припремали будући наставници живих језика и њихове литературе уз обавезно учење методике наставе, како би свршени великошколци одмах по завршетку студија могли са успехом вршити своју наставничку дужност⁶⁰.

Новија истраживања⁶¹ сведоче да се немачки језик полагао на Великој школи и пре формирања катедре за немачки језик и књижевност, о чему сведочи документ Велике школе који садржи „Правила о испитима на историјско-филолошком одсеку Филозофског факултета”. У том документу је истакнуто да се међу стручним испитима налазе и немачка граматика и немачки писци до 18. века, као и немачка књижевност⁶².

Последња деценија 19. века била је четврта деценија непостојања наставе немачког језика на Великој школи. У години поновног оживљавања идеје о отварању универзитета, дошло се до првог пројекта Закона о Универзитету, али је уместо тога донет Закон о изменама и допунама претходног закона, којим је извршена даља и темељнија реорганизација Велике школе, односно њених факултета. Оцењено је да су факултети у оквиру Велике

школе развијени до степена савремених факултета и високих школа. У тој последњој деценији 19. века, исте године када је уведена и осморазредна гимназија, по новом наставном плану ученици су могли да уче само један живи језик. Указала се императивна потреба да се међу постојећим наукама, које се имају предавати на катедрама, а које нису попуњене и заступљене, обавезно нађе немачки језик и литература⁶³. Још је 1889. године од стране министарства просвете предложено Академијском савету да се на Велику школу поставе нарочити наставници за живе туђе језике, а како је ова потреба постављањем г. Маргуа за контрактуалног професора унеколико већ подмирена, што се тиче француског језика⁶⁴, сада је време за постављањем нарочитих наставника за немачки и руски језик и литературу.

НАПОМЕНЕ

¹ Тешић (1988, 25)

² “ “ 49.

³ Николајевић (1889, 222)

⁴ Грујић (1971, 88)

⁵ Грујић (1971, 275)

⁶ Станојевић (1927, 78)

⁷ Тешић (1965, дис.)

⁸ Грујић (1971, 276)

⁹ АС, МПс, Ф, VIII, р 1325, 863

¹⁰ АС, МПс, 1875, XI, 182

¹¹ Исто

¹² Милојев, Вуковић (1963, 7)

¹³ Николајевић (1889, 222)

¹⁴ Исто

¹⁵ Виша женска школа (1881, 104–105)

¹⁶ Царић (1980, 75)

¹⁷ Симоновић (1985, 77)

¹⁸ АС, ВШ, 1863, 15; Ас, МПс, 1863, VIII, 1520)⁵⁰ АС, МПс, 1889, XIII, 261.

¹⁹ Баралић (1967, 39)

²⁰ АС, МПс, 1875, XI, 182) и Информатор 15.

²¹ Грујић (1971, 299)

²² Трговчевић (2003, 69–80)

²³ АС, МПс, 1863, VIII, 1519.

²⁴ Исто

²⁵ АС, МПс, 1866, VIII, 1331.

²⁶ Грујић (1971, 299)

²⁷ Симоновић (1989, 78)

³³ Баралић (1967, 69)

³⁴ Исто, 79

³⁵ Југовић (1939, 194)

³⁶ Нав. дело, 289.

³⁷ Симоновић (1985, 77)

³⁸ АС, ВШ, 1884, 9.

³⁹ АС, ВШ, 1884, 185.

⁴⁰ Исто

⁴¹ АС, ВШ, 1884, 195.

⁴² АС, МПс, 1892, X, 110.

⁴³ АС, МПс, 1891, X, 110.

⁴⁴ АС, МПс, 1888, II, 211.

⁴⁵ Исто

⁴⁶ АС, МПс, 1883, XVII, 176.

⁴⁷ АС, МПс, 1892, X, 110.

⁴⁸ Исто, без датума и потписа.

⁴⁹ Царић (1982, 78)

⁵⁰ АС, МПс, 1889, XIII, 261.

⁵¹ Царић (1980, дис.)

⁵² АС, МПс, 1893, XVII, 176.

⁵³ АС, МПс, Ф, VII, 34; 1888; Грујић (1971, 283)

⁵⁴ АС, МПс, 1891, XV, 135.

⁵⁵ Крњић Цекић (1995, 5. 2. Политика)

⁵⁶ Половина (1971, 58)

⁵⁷ Информатор, 1911, 15.

⁵⁸ Мучалица (1963, 9–10)

⁵⁹ Несторовић (1840, 561)

²⁸ Грујић (нав. дело, 299)

²⁹ АС, МПС, 1875, XI, 182

³⁰ Исто

³¹ Баралић (1967, 59)

³² Петровић (1901, 24)

⁶⁰ Исто (560–651)

⁶¹ Симоновић (1985, 77)

⁶² Исто

⁶³ Тешић (Ист. срп. народа, VI, 506)

⁶⁴ Глоса (1996, 17)

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Ашбах (1865): Joseph Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jh., 500 Jahresfeier*, Wien.

Архив Србије (АС): Министарство просвете (МПС); Велика школа (ВШ), П.

Брикер (1944): Christian Brückner, *Deutsche Spuren in Belgrad*.

Баралић (1967): *Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и БУ*, Београд.

Белић (1935): Александар Белић, Филологија и лингвистика, *Српски књижевни гласник*, бр. 44–45, 29–33.

Бојовић (1986): Снежана Бојовић, Реформе Лицеја и Велике школе и оснивање Универзитета у Србији, *Историјски гласник*, 1, 68–69.

Годишњи извештај (1901): *Годишњи извештај о Вишој женској школи краљице Драге у Београду*, 104–105, Београд.

Гавриловић (1906): Богдан Гавриловић, *Споменница о оиварању Универзитетске, Еволуција више наставе у Србији*, Београд.

Грујић (1971): Владимир Грујић, Велика школа у Београду, *Годишњак града Београда*, XVIII, 298.

Грујић (1973): Владимир Грујић Велика школа уочи прерастања у Универзитет, *Годишњак града Београда*, XX, 267.

Димитријевић (1973): Радмило Димитријевић, Прилог историји развика БУ, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 39/3–4, 314.

Ђорђевић (1946): Тихомир Ђорђевић, Србија пре сто година, *Просвета*, I–II, Београд.

Ђурић (1963): Војислав Ђурић, Стогодишњица Београдског Филозофског факултета, *Политика*, 24. новембар 1963.

Жујовић (1897): Јован Жујовић, *Садашње уређење Велике школе. Извештај ректора прочићан на Свјетосавској прослави 14. јануара 1897. године*.

Знамениити Срби XIX века (1901–1904): I, II, III, Загреб: Српска штампариа.

Извештај о Великој школи за 1903/04. школску годину, Београд, 10.

Извештај о Гимназији кнеза Александра I за шк. 1899/900 годину, Пожаревац, 1902.

Историја српског народа (1983): I–VI, 2, Београд.

Информатор (1920): *Информатор о раду Филолошког факултета 1903–1905*, Београд.

Јовановић (1884): Никола Јовановић Американац, *Значај италијанског језика за српску науку и Краљевско-српска државна штампарија*, Београд.

Јосифовић (1939): Стеван Јосифовић, Научни рад др Милоша Тривунца, *Летопис Матице српске*, 351, 420–431.

Југовић (1939): Миодраг Југовић, *Прва београдска гимназија (1839–1939)*, Београд.

Константиновић (1963): Зоран Константиновић, Катедра за немачки језик, *Свој година Филолошкој факултету (1863–1963)*, Београд.

Ковачевић (1948): Божидар Ковачевић, Од Лицеја до Универзитета, *Дуја*, 4, 177–178.

Крстић (1902): В. Крстић, *Прва посланица њоводом најновијеј избора на Великој школи*, Београд.

Крњаић-Цекић (1994): Нада Крњаић-Цекић, Школовање у иностранству Владислава Ф. Рибникара, *Полиџика* (фелтон), 17. 8 – 28. 8. 1994.

Крњаић-Цекић (1995): Нада Крњаић-Цекић, Учитель немачког језика краља Александра Обреновића, *Полиџика*, 5. 2. 1995.

Крњаић-Цекић (1996): Нада Крњаић-Цекић, Настава страних језика на нефилолошким факултетима у Србији (1838 – 1905), *Glossa*, 4, Београд.

Крњаић-Цекић (2001): Нада Крњаић-Цекић, Великани старог Филозофског факултета, академик проф. др Милош Тривунац и др Пера Слијепчевић, *Српски језик*, 1–2, Београд.

Крњаић-Цекић (2005): Нада Крњаић-Цекић, Увођење страних језика у ослобођену Србију, *Преводилац*, 3–4, Београд.

Крњаић-Цекић (2008): Нада Крњаић-Цекић, *Универзитет у Београду и Војска Србије (Сваки човек има своје време, свако време има своја човека)*, Београд: Машински факултет.

Крњаић-Цекић (2010): Нада Крњаић-Цекић, Страни језици у Србији на претечама Београдског универзитета, *Узданица*, VII/1, Јагодина: Педагошки факултет, 125–132.

Мајзнер (1896): Павле Мајзнер, *Реформа језиковне насјаве*, Београд.

Милисавац (1949): Живан Милисавац, Прослава 100-годишњице БУ, *Летњојис Мајшице српске*, књ. 363, 59–60.

Милићевић (1888): Милан Милићевић, *Поменик знаменијих људи у српској народа новијеј доба*, Београд.

Милојев, Вуковић (1963): В. Милојев, Ђ. Вуковић, Лицеј постаје Велика школа, Стогодишњица Универзитета, *Сјудениј*, XVIII, 7.

Мојашевић (1961): Миљан Мојашевић, Развитак германистике код Југословена до Другог светског рата, *Анали Филолошкој факултету*, књ. 1, 191–230.

Мучалица (1963): Олга Мучалица, Од Лицеја до Универзитета у Београду (1838–1920), *Насјавна и васјијање*, XII, 9–10.

Насјавник (1902): (1890–1914), књ. 26, св. 5–6, 1914.

Научни радници Београдској Лицеја, Велике школе и Универзитету (1949): Београд.

Насјавно особље свију факултету и Прејлед предавања за 1902/03. школску годину.

Несторовић (1840): Ј. В. Несторовић, О настави живих језика, знање туђих језика, *Насјавник*, 4, 561.

Николајевић (1889): Светислав Николајевић, *Краљевско-српска Велика школа за 50 њених година*, Београд.

Половина (1968): Пера Половина, Настава и уџбеници француског језика у Србији до 1873. године, *Анали Филолошкој факултети*, 9, 144.

Половина (1971): Пера Половина, *Уџбеници француској језика код Срба до 1914. године*, Београд: Друштво за стране језике и књижевност.

Петровић (1901): Мита Петровић, *Финансије и усјанове обновљене Србије*, XXIV, Београд.

Предић (1938): Милан Предић, Немачки као светски језик, *Српски књижевни гласник*, 55/4, 457.

Прејлед предавања од 1888/89. школске године, Наставничко особље свију факултети Српске краљевске Велике школе 1888/89.

Радевић (1965): Милорад Радевић, Први Руси професори у Београду, *Историјски гласник*, 1, 83–88.

Радевић (1971): Милорад Радевић, Почети наставе руског језика у Србији (1852–1863), *Настава и васпитање*, 20, 493–505.

Симоновић (1985): Мирослава Симоновић, Развој наставе страних језика у Србији (1820–1863), *Зборник Историјског музеја Србије*, Београд.

Симоновић (1989): Мирослава Симоновић, Настава страних језика у високом школству у Србији од 1838. до 1912. године, *Архивски прејлед*, 1–2, 74–88.

Станојевић (1928): Станоје Станојевић, Велика школа, *Народна енциклопедија*, I–IV, Загреб.

Сто година Универзитети у Београду (1863–1963) (1988): Београд.

Сто година Филозофској факултети (1863–1963) (1963): Београд.

Сто педесет година Универзитети у Београду 1838–1988 (1988): Београд.

Страњаковић (1940): Владимир Страњаковић, Србија, привлачно место Југословена 1844–1848, *Српски књижевни гласник*, 61, 508–524.

Тешић (1961): Владета Тешић, *Морално васпитање у школству Србије од 1830. до 1873. године*, дисертација, Београд.

Тешић (1965): Владета Тешић, Сто година од доношења закона о устројству реалке у Србији, *Настава и васпитање*, 14, 1–2.

Томић (1902): Сима Томић, Велика школа – Унив. српски, *Наставник*, XIII, XIV/5, 141–152.

Трговчевић (2003): Љубинка Трговчевић, *Планирана елија: О студентима из Србије на европским Универзитетима у 19. веку*, Београд: Историјски институт.

Тривунац (1929): Милош Тривунац, *Зборник у часи Бојдана Појовића, Из ђачких усјомена*, Београд: Геца Кон.

Царић (1980): Жарко Царић, *Настава немачкој језика у Србији и Ц. Гори до 1914*, Београд, дис.

Царић (1982): Жарко Царић, Увођење немачког језика на Велику школу (1863–1905), *Годишњак рада Београда*, XXIV, 75–85.

Шемајтизам одликованих лица у Краљевини Србији од 1865. до краја 1894. године (1895): Београд.

Nada M. Krnjaić-Cekić

Universität Belgrad

Maschinenbau Fakultät

SERBISCHE KÖNIGLICHE „VELIKA ŠKOLA” (1863–1905)

Zusammenfassung: An den Fakultäten der Belgrader „Velika škola” waren seit dem 1873. nur französische Literatur und lateinische Klassiker nach dem damaligen Lehrplan obligatorisch.

Deutsch wurde erst seit dem 1891. Jahr am Lektorat für alle Studierenden der drei bestehenden Fakultäten gelernt.

Schlüsselwörter: Hochschulunterricht an der „Velika škola”, die Eröffnung der Lehrstühle für Fremdsprachen, nichtkompetente Lehrkräfte.